

GLAVA AUGUSTA IZ BRINJA U SVOM HISTORIJSKOM I ARHEOLOŠKOM KONTEKSTU

Miroslav GLAVIČIĆ

Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju

Zadar, Hrvatska

Nenad CAMBI

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Split, Hrvatska

UDK: 904(497.5 Brinje):73

DOI: <http://doi.org/10.21857/9xn31cvery>

Izvorni znanstveni rad

Prihvaćeno: 12. travnja 2017.

Autori opisuju mramornu glavu iz Brinja, gdje se konvencionalno ubicira antički *Monetium*, i zaključuju da portret s tipičnim izrazom lica i rasporedom pramenova kose na čelu prikazuje Augusta (tip Prima Porta). Drže da tipološke karakteristike portreta jasno pokazuju da glavu treba datirati nakon 27. godine prije Krista, kada je Oktavijan imenovan Augustom. Misle da je glava bila dio počasnog kipa postavljenog u sklopu sustavne promidžbe lika i djela prvog rimskog cara.

Ključne riječi: Oktavijan August, portret, tip Prima Porta, Brinje (*Monetium*).

Premda je davne 1965. godine na brijegu Humac kod Brinja gospodin Ivan Bićanić pronašao mramornu glavu Augusta, taj je iznimno značajan nalaz u potpunosti ostao nepoznat široj znanstvenoj javnosti sve do 2007. Naime, tada je kolega Boris Olujić u članku „Tajna s Humca“, objavljenom u Magazinu *Monetium* (br. 2), koji izdaje Zavičajni klub „Brinje“ u Zagrebu, donio osnovne informacije i objavio fotografiju tajanstvene glave,¹ što je nama bio dovoljan poticaj da razjasnimo njezin misterij.²

Krenuvši tragom vijesti o nalazu mramorne glave s Humca, dogovorili smo susret s gospodinom Ivanom Bićanićem (r. 1940.), nalaznikom glave, koji nas je 22. listopada 2016. srdačno primio u svojem domu u Brinju. Tada smo izmjerili i fotografirali mramornu glavu, doznali okolnosti njezina nalaza i zabilježili niz korisnih podataka o lokalitetu. Gospodin Bićanić pronašao je glavu na jugoistočnoj strani brijega na dnu poveće gomile kamenja, koju je tada kao mladić prevrtao. Sjeća se da je promjer gomile bio otprilike 5 m (5 x 4 m), visina oko 1,20 m te da je u njoj bilo još obrađenog kamena i nešto keramike. Međutim, on je svu svoju pozornost usmjerio samo na nalaz glave,

¹ Boris OLUJIĆ, Tajna s Humca, Magazin *Monetium*, 2, Zagreb, 2007., 68 – 69.

² Prethodno je fotografija mramorne glave bila objavljena u Glasniku Zavičajnog kluba „Brinje“ *Monetium* (br. 4) pod naslovom „Mister(ij) s Humca“ (inicijali autora mp), Zagreb, 2006.

koju je odnio kući, gdje je čuva već više od pedeset godina.³ Zbog nepovoljnih vremenskih prilika i neprohodnosti terena nismo obišli mjesto nalaza glave, gdje se, što je lako zaključiti, vjerojatno nalaze i ostali dijelovi mramornog kipa Augusta.⁴ Glava je izrađena od bijelog sitnozrnatog mramora (Sl. 1), normalnih je ljudskih proporcija,⁵ tijekom prošlosti pretrpjela je niz oštećenja, najočitija su ona na licu (otučeni su nos i usta, oštećeni brada i lijevi obraz) (Sl. 2), dok su straga otučeni veliki dio tjemena i potiljak (Sl. 3).⁶ Vrat, čiji je nezatni dio preostao samo u gornjem dijelu, služio je najvjerojatnije kao nasad za uglavljanje glave u trup kipa. Na vrhu tjemena uočavaju se dva plitka pačtvorinasta utora, koja su po svoj prilici služili za fiksiranje vijenca (*corona civica*) kojim je careva glava bila ovjenčana, a moguće je da su bili sekundarno uklesani. Unatoč oštećenjima, oko atribucije glave s Humca nema nikakve dvojbe,⁷ tj. portret s tipičnim izrazom lica i rasporedom pramenova kose na čelu prikazuje Augusta (Sl. 4 – 5), a bila je dio kipa službeno postavljenog u čast prvog cara u posljednjim desetljećima 1. st. prije Krista.

Gaius Iulius Caesar Octavianus bijaše ključna politička figura na prijelazu s rimske republike na carstvo.⁸ On je najduže boravio na vrhu rimske države, najprije zajedno s Markom Antonijem i Markom Emilijem Lepidom kao jedan od trijumvira nakon Cezarove smrti, a potom poslije pada rivala (Marka Antonija) pod nazivom *Imperator Caesar Divi Filius Augustus*. Uveo je najprije skrivenu samovladu, koju je nastojao prikriti pod krinkom nastavka republikanskih institucija, a potom pretvorio u gotovo otvoreno dinastijsko carstvo. Bez konkurencije bio je najduže na rimskom prijestolju, čak i ako računamo samo ono razdoblje od kada je dobio titulu *Augustus* (27. prije Krista – 14. poslije Krista). Razlog je tomu, osim činjenice što je njegova vlast stabilizirala rimske unutrašnje i vanjske prilike, što je na vlast došao veoma mlad (rođen je 63. prije Krista).

³ Gospodin Bičanić voljan je predati mramornu glavu na trajnu pohranu u muzejsku zbirku u Brinju.

⁴ Prema izjavi gospodina Bičanića, pred nekoliko godina na mjesto nalaza glave poveo je „arheologe iz Petrinje“, koji su lokaciju pretražili detektorima metala, međutim osim nekoliko čavala ondje nisu ništa pronašli!

⁵ Dimenzije 24 x 20 cm, opseg 64 cm. Usp. B. OLUJIĆ, *Tajna s Humca*, 68.

⁶ Gospodin Bičanić skrušeno je priznao da ju je on nepažnjom straga razbio.

⁷ Kolega Olujić pravilno naglašava da je „sličnost s portretnom plastikom koja prikazuje Augusta (Oktavijana) velika“, međutim zadržava oprez pri njezinoj atribuciji i funkciji. Usp. B. OLUJIĆ, *Tajna s Humca*, 68.

⁸ Osnovne povijesne podatke usp. u Jochen BLEICKEN, *Augustus: the Biography*, 2015.; Werner ECK, *The Age of Augustus*, Oxford, 2007. (sec. ed.).

Nalaz Augustove glave u Brinju u Lici je iznimno važan ne samo za lokalnu povijest nego je i obogaćenje repertoara njegovih poznatih portreta koje je temeljito proučio D. Boschung.⁹ Poslije toga je još bilo nekoliko važnih edicija i studija.¹⁰ Na području Republike Hrvatske dosad su bila poznata samo dva Augustova portreta: prvi je glava iz Osora, pronađena u moru u zaljevu Jas,¹¹ drugi je kip Augusta iz Nina (*Aenona*).¹² Glava iz Osora pripadala je kipu koji se nije očuvao, ali kuglasti završetak vrata na donjoj strani je jasna potvrda da je glava bila usađena u posebno tijelo. Glavu je pokrivao veo (*capite velato*), što upućuje da je kip bio u civilnoj odjeći (toga). Glava je pripadala tipu La Alcudia (Akcijski ili Oktavijanov),¹³ koji je kasnije neznatno modificiran prema ranijem tipu. Taj tip odlikuju specifično oblikovane čeone rese kose, koje karakteriziraju dva pramena u obliku klijesta i tri uska pramena umetnuta između dvaju pramena koji oblikuju figuru lastavičjeg repa.¹⁴ Drugi je kip iz Nina koji bi po D. Boschungu pripadao tipu Prima Porta.¹⁵ Tip Prima Porta nazvan je po znamenitom kipu iz Livijine vile u Prima Porta u blizini Rima, koji je sada izložen u Vatikanskim Muzejima.¹⁶ Na glavi tog kipa nalazi se *corona civica* izrađena u dubokoj

⁹ Dietrich BOSCHUNG, *Die Bildnisse des Augustus, Das römische Herrscherbild*, I. Abteilung, Berlin, 1993., 107 – 204. U popisu je nešto više od 200 originalnih mramornih portreta te desetak gema ili kamea. Vjerojatno ovo nije posljednji takav pronađen koji je od tada otkriven.

¹⁰ *Im Antlitz der Macht: römische Kaiserportraits zu Erlangen*. Eine studentische Ausstellung des Instituts für Klassische Archäologie in Erlangen, Bodner Pressath, 2003., 30 – 34; *Die Geschichte der antiken Bildhauerkunst IV. Plastik der römischen Kaiserzeit bis zum Tode Kaiser Hadrians*, Mainz, 2010. (E. Schollmayer), 17 – 47, Sl. 18 – 64; Gregory S. BUCHER, Meghan C. FREEMAN, The “Joslyn Augustus” and the “Good, Bad, and Altered.” Symposium at Creighton University, *Memoirs of the American Academy in Rome*, 55, 2010., 3 – 14, Sl. 1 a-f; John POLLINI, A New Bronze Portrait Bust of Augustus, *Latomus*, 66, 2, Bruxelles, 2007., 370 – 373, T. V-VII.

¹¹ Nenad CAMBI, *Imago animi, Antički portret u Hrvatskoj*, Split, 2000., 31 – 32 (Kat. br. 16, T. 6-7) (u bilj. 153 navedena je i ostala literatura). Usp. Nenad CAMBI, *Antika, Povijest umjetnosti u Hrvatskoj*, knj. 2, Zagreb, 2002., 120, Sl. 172 (u bilj. 530 navedena je i ostala literatura).

¹² N. CAMBI, *Imago animi*, 36 – 37, (Kat. br. 24, T. 20, 21) (u bilj. 195 – 201, 203 i druga literatura). Usp. N. CAMBI, *Antika*, 125 – 130, Sl. 176.

¹³ Ne postoji usuglašena terminologija. Osnove je već davno postavio P. Zanker i nazvao tip Akcijskim, uspoređujući ga s denarima koji su kovani nakon pobjede u slavu Akcijske pobjede (Paul ZANKER, *Studien zu den Augustus-Porträts, I. Der Actium-Typus*, Göttingen, 1978., 9 – 12). Poslije P. Zankera, u monumentalnom katalogu Klaus FITTSCHEN, Paul ZANKER, *Katalog der römischen Porträts in den Capitolinischen Museen und den anderen kommunalen Sammlungen der Stadt Roms. Band I. Kaiser und Prinzenbildnisse*, Mainz, 1983., 1 – 3, Kat. br. 1-2, naziv Akcijski tip zamjenjuju prije spomenutim Oktavijanovim tipom, dakle iz doba prije nego što je proglašen princepsom. D. Boschung pak uvodi naziv La Alcudia jer ta je glava iz Španjolske, prema kritičkoj procjeni sačuvanih primjeraka, najautentičniji predstavnik tipa.

¹⁴ D. BOSCHUNG, *Die Bildnisse des Augustus*, 11 – 22, Kat. br. 2, Skica 9, T. 12.

¹⁵ D. BOSCHUNG, *Die Bildnisse des Augustus*, 76, 80, Kat. br. 207, T. 140, 219, 2.

¹⁶ D. BOSCHUNG, *Die Bildnisse des Augustus*, 179, Kat. br. 171, T. 1, 5; 69, 70; 148, 1; 213.

plastici. Karakteristike čeonih pramenova su identična kliješta te lastavičji rep, koji se stvara od dva manja i jednog većeg (potonji pripada kliještima) koji su upravljani prema lijevo, a tri pramena su okrenuta desno. Boschung smatra da je ninski portret zapravo izrađen tek u ranokladijevsko doba i da je prerađen od nekog Kaligulina portreta, dakle da je po srijedi palimpsest portret. Međutim, ovaj portret, koliko se može vidjeti, nema tragova preklesavanja pa je uistinu dvojbena gore spomenuto Boschungovo objašnjenje. Naime, ako nema tragova preklesavanja, a oni su na svim dosada poznatim primjerima uvijek nazočni, kako onda smijemo govoriti o palimpsest skulpturi? Tzv. Jupiter kostim III. (polunagi gornji dio tijela i zaogrnuti donji dio) upućuje u svakom slučaju na posthumni karakter kipa, tj. apoteiziranog cara koji je poslije smrti postao božanstvo.¹⁷ Po svoj prilici kip je ipak, bez obzira na eventualnu preradbu, iz kasnotiberijevskog ili kaligulinskog doba.

Moguće je da je Augustu pripadala najveća statua iz naronitanskog augusteja, koja je približno bila na sredini zajedničkog postamenta. Kip je u oklopu koji je ukrašen s dvije polunage Nereide koje jašu na Hipokampima. U antičkoj fantaziji Nereide su morske nimfe, pedeset kćeri mudrog morskog božanstva Nereja, sina Ponta (na grčkom Mora), i Oceanide Doride. Hipokampi su pak fantastični morski konji kojima normalni konjski lik završava zavijenim ribljim repom. Oni su obično upregnuti u Posejdonovu (Neptunovu) zapregu. Ispod su likovi dupina.¹⁸ Ti morski motivi mogu aludirati na Oktavijanovu pomorsku pobjedu kod Akcija, ali bez glave doista je teško pouzdano tvrditi da je kip pripadao prvom rimskom caru.¹⁹

Međutim, Oktavijan August je veoma vjerojatno participirao u svakoj skupini vladara koji su pripadali zajedničkom svetištu. Ta su svetišta bila municipalnog, regionalnog ili provincijalnog karaktera i, koliko je to do sada poznato, nalazila su se u svim većim primorskim gradovima rimske provincije Dalmacije.²⁰ U svakom slučaju Augustova glava normalnih ljudskih proporcija pronađena u Brinju u dubokom zaleđu rimske Dalmacije je iznenađenje jer do sada monumentalni kipovi careva od mramora u unutrašnjosti nisu bili poznati.

¹⁷ Hans Georg NIEMEYER, *Studien zur statuarischen Darstellung der römischer Kaiser*, Berlin, 1968., 108, br. 98, T. 35, 1.

¹⁸ Emilio MARIN, Michaels VICKERS, *The Rise and Fall of an Imperial Shrine, Roman Sculpture from the Augusteum at Narona*, Split, 2004., 143 – 157.

¹⁹ O toj problematici usp. Isabel RODÀ DE LLANZA, La contribución del grupo estatuario de Narona al conocimiento de la escultura Romana en la época de Augusto, *Auguste, son époque et l'Augusteum de Narona*, Paris, 2015., 31 – 49. Na Sl. 115b niz oklopa s identičnim ukrasom od kojih su neki i iz kasnijeg razdoblja. U svakom slučaju Augustov oklop mogao je biti arhetip.

²⁰ Nenad CAMBI, Skupine carskih kipova u rimskoj provinciji Dalmaciji, *Histria Antiqua*, 4, Pula, 1998., 45 – 61; N. CAMBI, *Imago animi*, 116 – 119.

Augustova glava iz Brinja (Sl. 1 – 5), kako je već rečeno, pripada tipu Prima Porta. To pokazuje raspored pramenova na čelu uz jednu malu inačicu koja ne bi trebala značiti nastanak po nekom dosada nepoznatom uzorku. Naime, ona pokazuje mali formativni pomak od La Alcudia prema Prima Porta tipu. Unutrašnji pramenovi La Alcudia pripojili su se u dva sastavna elementa, pri čemu je krajnji desni pripojen vanjskom dijelu lastavičjeg repa, ali je ostao kao kukica što je ostatak od ranijeg tipa. Raspored pramenova tipa Prima Porta karakterizira njihov jasan poredak na čelu s bogatom plastikom. Od svih tipova na ovome se sasvim jasno zapažaju dva temeljna elementa, kliješta i lastavičji rep, koji su dominantni i veći nego na La Alcudia tipu. Teškoću u proučavanju rasporeda pramenova čini činjenica što su na brinjskoj glavi pramenovi dosta izlizani pa se vidi samo osnovni oblik. Za tip Prima Porta tipično je što su oblici pramenova kliješta i lastavičjeg repa sačinjeni od više manjih pramenova, a u našem slučaju oni su zbog izlizanosti gotovo nestali i zapravo se samo naslućuju. Kliješta su posve identična onima na bolje očuvanim primjercima, pa tako i na ninskom kipu, i možda su tek nešto manja. Lastavičji rep također je isti i postavljen je malo više na lijevo od vertikale lijevog careva oka, ali član tog elementa frizure malo je svijen prema unutra tako da tvori jednu kukicu (suprotan smjer od drugih primjeraka tipa). Ispod tog pramena vidi se još jedan, što također nije uobičajeno. Ostali pramenovi desno od lastavičjeg repa počesljani su kao što je uobičajeno prema uhu, ali tu je površina skulpture jako izlizana pa ih se gotovo ne vidi. Što se pak tiče pramenova koji se pružaju lijevo od kliješta, oni prate oblik i pravac lijevog sastavnog dijela tog elementa frizure. Potonji su znatno bolje očuvani nego na desnoj strani. Ona kukica kao sastavni dio lastavičjeg repa nije poznata na drugim portretima tipa Prima Porta, ali ta razlika samo je inačica i ne utječe na eventualnu mogućnost pripisivanja glave nekom drugom tipu.²¹ Što se pak kose na tjemenu tiče, zapaža se jasno samo jedna nešto dublja svrdlana linija koja svojim kanalom označava razmak među pramenovima, a sve drugo je nestalo, tako da nije moguće uspoređivati s drugim glavama istog tipa. Nažalost, sve je suviše plošno i izlizano.

Oštećenja glave su znatna (Sl. 1 – 3). Na lijevom obrazu vidi se da je još u davnini površina ne samo nagrizena nego da su i sitne rupice nastale od nepoznatog učinka prirode ili drugih agensa. Desni obraz znatno je bolje očuvan, ali nos i usta potpuno su uništeni, očito još veoma davno. Čelo je razmjerno malo oštećeno, iako je i ono izlizano, ali ne toliko da se ne bi smjelo kazati da nije bilo nikakve bore koje su primjetne na nekim portretima La Alcudia tipa, kao dvije paralelne uske i plitko

²¹ Dobro se vidi na malom portretu La Alcudia tipa iz jedne američke privatne kolekcije (J. POLLINI, A New Bronze Portrait Bust, T. VII).

urezane crte na eponimnom tipu²² ili primjerku iz Venecije,²³ Firenze²⁴ i dr. Svi ovi primjerci imaju i dvije kratke okomite bore uz rubove nosa na čelu. Drugi tipovi rijetko imaju bore koje pokazuju da La Alcudia tip još uvijek bilježi na licu elemente realizma, koji je u tradiciji rimske kasnorepublikanske portretne plastike. Drugi tipovi Augustova portreta imaju lice lišeno bora i igre muskulature, što jasno iskazuje naznake klasicističkog idealiziranja. Prikazani lik lako se prepoznaje, ali izgleda znatno mlađi nego što jest. To je osobito zamjetljivo upravo na licu kipa iz Prima Porte.²⁵ Kip tipa Prima Porta zapravo je forma kakvu je za svog Diskobola koncipirao Poliklet, a taj je ideal Augustov portretist iskoristio, očito po želji samog komitenta (kip je bio postavljen u Livijinoj vili) iz populističko-političkih razloga.²⁶ Vječno mladi car u svojoj fizičkoj nepromjenjivosti slika je kakvu vladar želi poručiti javnosti. Sve do Klaudija neće se povratiti realističko-patetički portret helenističke provenijencije.

Augustova glava tipa Prima Porta iz Brinja ima još jednu specifičnost. Naime, njezine oči nisu mrtve i beživotne poput klasicističkih na glavama iz serije kojoj pripada. Što bi to značilo? Oči ove glave su sjetne i tugaljive, one su patetički introvertirane i izražavaju zamišljenost i misaonost osobe. Doduše, one nisu velike i rastvorene kakve djeluju na poslije akcijskim denarima.²⁷ U stilskom pogledu riječ je o reziduumu stila glava La Alcudia tipa i kad ne bi bilo elemenata frizure, tada bismo tu glavu svrstali u spomenuti niz, možda kao neku varijantu, ali još uvijek kasnohelenistički obilježeni portret, ali frizura to ipak ne dopušta. Međutim, unutrašnje raspoloženje, čini se, nije uopće uznemirilo muskulaturu lica i nabiranje kože, nego su i jedno i drugo mirni i opušteni poput klasičnih i klasicističkih kipova. Dakle, brinjska glava bila bi stanovita hibridna pojava koja još uvijek čuva helenističku tradiciju uočljivu na La Alcudia portretima i približava ga klasicističkom izrazu tipa Prima Porta. Nabori kože na čelu i licu te mimika muskulature kod prvoga su u skladu s izrazom.²⁸ To izvanredno dobro pokazuje

²² D. BOSCHUNG, *Die Bildnisse des Augustus*, T. 7.

²³ D. BOSCHUNG, *Die Bildnisse des Augustus*, T. 6.

²⁴ D. BOSCHUNG, *Die Bildnisse des Augustus*, T. 9.

²⁵ D. BOSCHUNG, *Die Bildnisse des Augustus*, T. 69.

²⁶ P. ZANKER, *Studien zu den Augustus-Porträts*, 44 – 46, T. 33.

²⁷ P. ZANKER, *Studien zu den Augustus-Porträts*, 34 – 39, T. 28-29.

²⁸ Primjere takve helenističke prakse usp. Bernhard SCHWEITZER, *Die Bildniskunst der römischen Republik*, Weimar, 1948., 128 – 140, Sl. 95 – 197; German HAFNER, *Späthellenistische Bildnisplastik. Versuch einer landschaftlichen Gliederung*, Roma, 1973., T. 8, 10, 26-30, Paul ZANKER, *Zur Rezeption des hellenistischen Individualporträts in Rom und in den italischen Städten*, u *Hellenismus in Mittelitalien*, Kolloquium in Göttingen vom 5. bis 9. Juni 1974, Göttingen, 1976., 581 – 609, Sl. 1 – 20; Gisela M. A. RICHTER, *The Portraits of the Greeks* (abridged and revised by R.R.R. Smith), Oxford, 1984., 223 – 250, Sl. 184 – 278.

glava Marka Vipsanija Agrippe iz Kopenhagena, koja je nekoć pripadala Danieli kolekciji i slijedom toga možda potjecala iz Nina ili okolice Zadra.²⁹ To je najljepši primjerak takve helenističke portretne prakse koja je našla odraza upravo u Augustovo doba, čak i u rimskoj Dalmaciji. To se događa istovremeno i na La Alcudia tipu iz Osora, gdje oble i naglašene oči iskazuju unutrašnju emociju i snagu.

Dosadašnja razmatranja brinjske glave u određenom smislu aludiraju i na dataciju. Ako je glava doista pripadala tipu Prima porta s natruhama La Alcudia tipa, tada je arhetip nastao u doba kad je Oktavijan imenovan Augustom (27. prije Krista), ali to ne znači da je upravo tada nastao ovaj primjerak. Zapravo, od tog trenutka pa sve do kraja julijevsko-klaudijevske dinastije taj je tip, dakako uz neke druge, bio u upotrebi i koristio se u mnogim skupinama, augustejima i drugdje po Rimskom Carstvu. Međutim, s obzirom na navedene utjecaje ranijeg tipa portreta, valjalo bi pretpostaviti da naš primjerak neće biti znatno kasniji od samog arhetipa. U svakom slučaju Augustova glava iz Brinja datira se u neko od posljednja tri desetljeća 1. st. prije Krista, ali u koje, teško je reći.

U znanstvenoj se literaturi vremenom ustalilo mišljenje da se središte Monetina, stanovnika peregrinske zajednice „ovostranih“ Japoda, koji se spominju u historiografskim djelima u kontekstu Oktavijanovih ratovanja u Iliriku, ubicira na prostor Brinja.³⁰ Naime, rekonstrukcija itinerara Oktavijanove vojne kampanje u Iliriku 35. – 33. prije Krista pokazuje da ju je započeo pokoravanjem Japoda koji obitavaju „s ovu stranu Alpa“ (Sl. 6).³¹ Tako Apijan,

²⁹ Flemming JOHANSEN, *Catalogue, Roman Portraits*, I, Ny Carlberg Glyptotek, 1994., 40, br. 8; N. CAMBI, *Imago animi*, 33, bilj. 17, T. 14-15; N. CAMBI, *Antika*, 125, Sl. 174.

³⁰ Odbačena su mišljenja da *Monetium* treba identificirati s Modrušem ili ga ubicirati na Munjavu kod Josipdola. Usp. Karl PATSCH, *Die Lika in römischer Zeit, Schriften der Balkankommission, Antiquarische Abtheilung*, I, Wien 1900. (= *Lika u rimsko doba*, Gospić, 1990.), 29; Georg VEITH, *Die Feldzüge des C. Julius Caesar Octavianus in Illyrien in den Jahren 35-33 v. Chr., Schriften der Balkankommission, Antiquarische Abteilung*, VII, Wien, 1914., 21 – 22.

³¹ Pod pojmom „Alpa“ podrazumijeva se planinski masiv koji čine Velika i Mala Kapela te Plješivica, tako da se navod „s ovu stranu Alpa“ geografski odnosi na prostor današnje sjeverozapadne Like. Budući da u ovom radu izdvajamo samo sumarni pregled zbivanja „s ovu stranu Alpa“, o razlozima pokretanja vojne, njezinom tijeku te uspjesima koje je Oktavijan osobno ili posredstvom svojih zapovjednika ostvario tijekom ratovanja u Iliriku 35. – 33. prije Krista treba konzultirati brojnu i opsežnu literaturu. Stoga ovdje navodimo samo nekoliko recentnih radova koji sadrže reference s navodom starije relevantne literature: Slobodan ČAČE, *Prilozi proučavanju političkog uređenja naroda sjeverozapadnog Ilirika, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 18/8, Zadar, 1979., 57, bilj. 62; Ivo BOJANOVSKI, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, ANUBiH, Djela, knj. LXVI, knj. 6, Sarajevo, 1988., 42, bilj. 31 – 32; Marjeta ŠAŠEL KOS, *Appian and Illyricum, Situla*, 43, Ljubljana, 2005., 393 – 471; B. OLUJIĆ, *Oktavijanov pohod protiv Japoda*, *Grad Otočac*, 7, Otočac, 2003., 27 – 49; Alka DOMIĆ KUNIĆ, *Bellum Pannonicum* (12.-11. pr. Kr.). *Posljednja faza osvajanja Južne Panonije, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s., XXXIX, Zagreb, 2006., 91 – 100; Danijel DŽINO, Alka DOMIĆ KUNIĆ, *Rimski ratovi u Iliriku. Povijesni antinarativ*, Zagreb, 2013., 151 – 155.

precizno opisujući u svojoj *Ilirskoj povijesti (Illyrike)* tijekom ratovanja,³² navodi da su se Monetini i Avendeati odmah predali bez borbe, dok su se Arupini, najjači i najbrojniji među „ovostranim“ Japodima, pomišljajući najprije na otpor, povukli iz svojih „sela“ u „grad“, odakle su po dolasku rimske vojske svi pobjegli u šume.³³ Budući da im Oktavijan nije spalio „grad“, Arupini su se također predali.³⁴ A Dion Kasije, opisujući Oktavijanov pohod na Japode,³⁵ kaže da „plemena koja su naseljena s unutarnje strane gora, nedaleko od mora, bez teškoća je pokorio, međutim su mu ona na samim vrhovima i na suprotnoj strani planina zadala prilično mnogo posla“.³⁶ Izričiti navodi Apijana, da su najprije pokoreni Japodi „s ovu stranu Alpa“, i Diona Kasija, da su lako svladani Japodi koji žive unutar planina i ne daleko od mora, sugeriraju zaključak da

³² Drži se da je Apijan Aleksandrijski, grčki povjesničar koji je živio i djelovao tijekom prve polovice 1. st. po Kristu, podatke o ratovanju u Iliriku 35. – 33. prije Krista preuzimao izravno iz Oktavijanovih *Memoara (Commentarii)* i zato njegova naracija obiluje podacima o narodima Ilirika. Oktavijanovo osvajanje Japodije, tj. mirno vraćanje „ovostranih“ Japoda pod rimsku vlast i pokoravanje ratobornih „onostranih“ Japoda silom oružja Apijan je detaljno opisao u poglavljima XVI–XXI.

³³ App. *Illyr.* XVI, 48 (Mirjana MATIJEVIĆ SOKOL, Povijesna svjedočanstva o Senju i okolici. Antički izvori, *Senjski zbornik*, 21, Senj, 1994., 29 – 32, prijevod B. Kuntić Makvić). O počecima Oktavijanove vojne u Iliriku v. Joseph KROMAYER, *Kleine Forschungen zur Geschichte des zweiten Triumvirats. Die illyrischen Feldzüge Octavians (35 und 34/33 v. Chr.)*, *Hermes*, 33, Berlin, 1898., 1 – 6; Carl PATSCH, *Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, III Theil, Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina*, VI, Wien, 1899., 169 – 170; G. VEITH, *Die Feldzüge des C. Julius Caesar Octavianus*, 17 – 19, Karte I; S. ČAČE, Prilozi proučavanju političkog uređenja, 57 – 64; I. BOJANOVSKI, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*, 42 – 44; M. ŠAŠEL KOS, *Appian and Illyricum*, 419 – 420, 422 – 423, 426 – 437, Sl. 99; Marjeta ŠAŠEL KOS, *The Roman Conquest of Illyricum (Dalmatia and Pannonia) and the Problem of the Northeastern Border of Italy*, *Studia Europaea Gnesnensia*, 7, 2013., 189 – 190, Sl. 16; D. DŽINO, *Illyrian Policy of Rome in the Late Republic and Early Principate*, Doctoral Thesis, University of Adelaide, Adelaide, 2005., 106 – 109; B. OLUJIĆ, *Povijest Japoda*, Srednja Europa, Zagreb, 2007., 28 – 30; Robert MATIJAŠIĆ, *Povijest hrvatskih zemalja u antici do cara Dioklecijana*, 1. sv., Zagreb, 2009., 148 – 151; D. DŽINO, A. DOMIĆ KUNIĆ, *Rimski ratovi u Iliriku*, 148 – 158.

³⁴ Oktavijan je potom krenuo u pohod protiv Japoda koji nastanjuju prostor „s onu stranu Alpa“ (App. *Illyr.* XVIII. 52-53). Apijan je glavninu svoje naracije posvetio opsadi i osvajanju Metula, najvažnijeg i najvećeg „grada“ Japoda, koji je branilo 3000 vještih i dobro naoružanih boraca. Tijekom borbe, da posrami legionare koji su obeshrabreni neuspješnim napadima bili posustali i potakne ih na daljnju borbu, Oktavijan je s nekolicinom jurnuo u napad i pri tome bio lakše ozlijeđen. Dramatičan opis borbi, junačkog otpora branitelja i razaranja grada Apijan završava scenom pogibije svih Metuljana, konstatirajući da su se tada prekoalpski Japodi prvi puta podvrgnuli Rimljanima. App. *Illyr.* XIX–XXI, 54 – 61; Cass. Dio. XXI, 49, 35 (M. MATIJEVIĆ SOKOL, Povijesna svjedočanstva o Senju, 33 – 34, 36).

³⁵ Dion Kasije opisao je sažeto i jasno u XXI. knjizi *Rimske povijesti* Oktavijanov pohod u Japodiji.

³⁶ Cass. Dio. XXI, 49, 35; M. MATIJEVIĆ SOKOL, Povijesna svjedočanstva o Senju, 36. Pri tome je važno uočiti da Dion Kasije razlikuje Japode (1) koji obitavaju s unutarnje strane planina i nedaleko od mora, (2) koji naseljavaju gorske predjele i (3) koji žive na suprotnoj strani planina.

„ovostrane“ Japode, kojima pripadaju Monetini, Avendeati i Arupini, treba locirati južno od gorskog masiva Velike i Male Kapele i Plješivice. Budući da je taj prostor povezan s morem prirodnim putem preko prijevoja Vratnik, istraživači se uglavnom slažu da je glavno polazište Oktavijanove vojne bila Senija,³⁷ koja je kao važna luka (*portus*) i trgovište zabilježena u antičkim itinerarima.³⁸ U Antoninovu itineraru, kao postaje na cesti od Akvileje do Siscije, nakon Senije navode se *Avendone* i *Arupio* i dalje *Bibium*, *Romula*, *Quadrata*, *Ad Fines* i *Siscia*.³⁹ Na Peutingerovoj karti jasno je ucrtana cesta koja iz Senije vodi u japodske zaleđe, gdje su kao prve putne postaje upisane *Avendone* i *Arypio*, slijede *Epidotio*, *Ancus*, *Ausancalione*, *Clambetis* i dalje prema Dalmaciji.⁴⁰ Prateći prirodnu konfiguraciju terena možemo odrediti trasu ceste, koja se od mora kroz Senjsku dragu uzdiže do prijevoja Vratnik,⁴¹ odakle se spušta u Vratničko polje i potom vodi prema jugoistoku i Gackoj dolini.⁴² U oba su

³⁷ Drži da su se u Seniji sjedinile glavna kopnenih snaga, koje su pod izravnim zapovjedništvom Oktavijana domarširale cestom koja iz Akvileje preko Tarsatike dolazi do Senije, i pomorske snage, koje su pod zapovjedništvom Marka Vipsanija Agrippe doplovile s juga, pošto su „očistile“ Jadran od gusara i zaplijenile liburnsko brodovlje (J. KROMAYER, *Kleine Forschungen zur Geschichte*, 4 – 5; K. PATSCH, *Die Lika in römischer Zeit*, 28 – 29; S. ČAČE, Prilozi proučavanju političkog uređenja, 58; R. MATIJAŠIĆ, *Povijest hrvatskih zemalja u antici*, 149). Pretpostavlja se da je dio kopnenih snaga istodobno mogao napredovati iz pravca Burnuma, pacificirajući prostore južne Japodije o kojima nema spomena u historijskim vrelima. Za vojne akcije na sjeveru i zauzimanje Segestike, koja je bila glavna strateška točka u zemlji Panona, vojne su snage pristizale komunikacijom Aquileia – Nauportus (v. M. ŠAŠEL KOS, *Appian and Illyricum*, 429 – 430; Marjeta ŠAŠEL KOS, *The Role of Navy in Octavian's Illyrian War*, *Histria Antiqua*, 21, Pula, 2012., 98, Sl. 4).

³⁸ Senija je tijekom antike najznačajnija uvozno-izvozna luka sjevernog dijela rimske provincije Dalmacije. O iznimnom prometnom i trgovačkom značenju Senije, koja svoj gospodarski probitak zahvaljuje ponajviše smještaju podno prijevoja Vratnik v. Miroslav GLAVIČIĆ, *Značenje Senije tijekom antike*, *Senjski zbornik*, 21, Senj, 1994., 41 – 58.

³⁹ *Itinerarium provinciarum Antonini Augusti (Ab Aquileia per Liburniam Sisciam)* 273, 274 (M. MATIJEVIĆ-SOKOL, *Povijesna svjedočanstva o Senju*, 36, bilj. 8).

⁴⁰ *Tabula Peutingeriana* V463, 464 (M. MATIJEVIĆ-SOKOL, *Povijesna svjedočanstva o Senju*, 37, bilj. 9). Usp. G. VEITH, *Die Feldzüge des C. Julius Caesar Octavianus*, 23 – 26.

⁴¹ O prometnom značenju prijevoja Vratnik u antici v. Vedrana GLAVAŠ, *Prometno i strateško značenje prijevoja Vratnik u antici*, *Senjski zbornik*, 37, Senj, 2010., 5 – 18, Sl. 3. U drugoj polovici 2. st. na prostoru današnjeg sela Vratnik organizirana je ispostava carinskog ureda (*publicum portorium Illyrici*), čiji su službenici postavili dedikacije bogu Mitri (Miroslav GLAVIČIĆ, *Mithraen sub divo in den Dörfern Vratnik und Prozor bei Otočac (Arupium)*, *Archaeologia Poetovionensis*, 2, Akten des internationalen Symposium *Ptuj im römischen Reich. Mithraskult und seine Zeit*, Ptuj, 2001., 221 – 231, Karte II; Miroslav GLAVIČIĆ, *Kultovi antičke Senije / The Cults of Ancient Senia*, Zadar, 2013., 89 – 101, Sl. 3).

⁴² Drugi je krak vodio prema jugoistoku do Brinja, odakle je karavanski put prelazio Kapelu i od Modruša se spuštao u Ogulinsko-plašćansku udolinu te vodio dalje prema Pokuplju i Posavini. Budući da je *Metulum (caput Japydum)* ubiciran na dvojnu gradinu Velika i Mala Viničica

itinerara dakle nakon Senije navedene postaje *Avendo* i *Arupium*, tj. glavna središta *Avendeata* i *Arupina*, pripadnika dviju peregrinskih zajednica koji obitavaju „s ovu stranu Alpa“. U itinerarima su navedene udaljenosti u miljama među postajama, tj. Seniji bliži *Avendon* udaljen je XVIII (ili XX) milja, a udaljenost između *Avendona* i *Arupija* iznosi X milja. Znajući za glavni smjer pružanja trase ceste, a poglavito uvažavajući rezultate arheoloških istraživanja, *Arupium* se sa sigurnošću identificira s dvojnogradinom Veliki i Mali Vital u Prozoru kraj Otočca,⁴³ dok je za ubikaciju *Avendona* predložen lokalitet Crkvina u Kompolju.⁴⁴ Budući da na itinerarima nije ni ucrtano ni navedeno

kod Josipdola (B. OLUJIĆ, *Povijest Japoda*, 123 – 127; Boris OLUJIĆ, Sustavno arheološko istraživanje lokaliteta Viničica kod Josipdola, *Modruški zbornik*, 1, 2007., 54 – 63), u literaturi je navedeno mišljenje da je Oktavijan u zemlju „onostranih“ Japoda krenuo znatno kraćim, ali „strmim i neravnim putem“ (App. Illyr. XVIII. 52) od Monetija (preko Kapele i Modruša) do Metula. Međutim, da prijede „Alpe“, Oktavijan se nije trebao vraćati do Monetija, nego je iz *Arupija* mogao krenuti izravno prema Dabru, otuda prijeći Malu Kapelu i izbiti na prostor Ličke Jesenice, a otuda krenuti prema Plavči i uz dolinu Vrnjike doći do Donjeg Modruša i Josipdola. Trasa ovog puta, navodno, bolje korespondira s Apijanovim opisom prolaza rimske vojske u „onostranu Japodiju“ (G. VEITH, *Die Feldzüge des C. Julius Caesar Octavianus*, 26 – 27). Hipoteze o ubikaciji Terpona na Samačku Glavicu kod Gornjeg Modruša ili Trojvrh (zaseok Janjčići) kod Josipdola, kojemu se u recentnoj literaturi daje prednost, nisu dovoljno obrazložene (G. VEITH, *Die Feldzüge des C. Julius Caesar Octavianus*, 28 – 29; Marin ZANINović, Pojava antike u središnjoj Hrvatskoj, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, 10, Zagreb, 1983., 62; Dubravka BALEN-LETUNIĆ, Japodske nekropole s ogulinskog područja, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s., XXXII-XXXIII, Zagreb, 1999. – 2000., 23 – 24, bilj. 2; D. BALEN-LETUNIĆ, *Japodi. Arheološka svjedočanstva o japodskoj kulturi u posljednjem pretpovijesnom tisućljeću*, Ogulin, 2006., 13; Boris OLUJIĆ, Oktavijanov pohod protiv Japoda, *Grad Otočac*, 7, Otočac, 2003., 32, bilj. 14).

⁴³ U Gackom polju, gdje je bio životni prostor *Arupina*, dokumentirana su gradinska naselja: Humac, Prozorina, Veliki i Mali Vital, Špiljnička glava, Pražinovac, Um i Umčić (Ivan ŠARIĆ, *Arupijski prostorni koncept u arealu Gackoga polja*, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s., XXXVII, Zagreb, 2004., 43 – 46, Karta 1). O antičkim nalazima u Prozoru i okolici i ubikaciji *Arupija* v. Šime LJUBIĆ, *Putopisne arheološke bilježke*, *Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva*, IV, Zagreb, 1882., 18 – 20; K. PATSCH, *Die Lika in römischer Zeit*, 71 – 90; Josip BRUNŠMID, *Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije* (II), *Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva*, n.s., III, 1898., 184 – 188; Josip BRUNŠMID, *Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije* (IV), *Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva*, n.s., V, Zagreb, 1901., 106 – 113; Josip BRUNŠMID, *Kameni spomenici hrvatskoga narodnoga muzeja u Zagrebu*, *Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva*, n.s., IX, Zagreb, 1907., 187 – 189, br. 274-275; Ante RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *Prozor (Arupium) u Lici – sondažni radovi na antičkom lokalitetu*, *Arheološki pregled*, 18, Beograd, 1976., 76 – 79; Ante RENDIĆ-MIOČEVIĆ, *Prozor, Otočac, Lika – antički Arupium*, *Arheološki pregled*, 21, Beograd, 1980., 101 – 105; B. OLUJIĆ, *Povijest Japoda*, 128, 149 – 151; Ivan ŠARIĆ, *Prozor - antika*, *Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta*, Zagreb, 2006., 216 – 217.

⁴⁴ Š. LJUBIĆ, *Putopisne arheološke bilježke*, 16 – 17; K. PATSCH, *Die Lika in römischer Zeit*, 29, 90 – 93; J. BRUNŠMID, *Kameni spomenici hrvatskoga narodnoga muzeja*, 89 – 90, br. 201; G. VEITH, *Die Feldzüge des C. Julius Caesar Octavianus*, 23 – 24; B. OLUJIĆ, *Povijest Japoda*, 127 – 128, 152 – 153.

glavno središte Monetina, koji su se bili prvi predali Oktavijanu,⁴⁵ logičan je zaključak da prostor na kojemu oni obitavaju treba locirati sjeveroistočno od dionice ceste *Senia – Avendo – Arupium* prema obroncima Velike i Male Kapele, preciznije u kršku zavalu Brinjskog polja.⁴⁶

Nakon Oktavijanova pohoda 35. prije Krista ni „ovostrani“ Japodi, koji su se mirno vratili pod okrilje Rima, ni „onostrani“ Japodi, koji su tada prvi puta došli pod rimsku vlast,⁴⁷ ne sudjeluju u ratnim događanjima, pobunama drugih iliričkih naroda, koja su snažno protresla provinciju tijekom Panonskog (12. – 9. prije Krista) i osobito Batonova rata (6. – 9. po Kristu). Japodski je prostor dakle bio definitivno pacificiran i inkorporiran u rimski provincijalni ustroj, pri čemu je carska administracija učinkovito djelovala organizacijom teritorijalnih zajednica (*civitates peregrinae*) koje su zajedno s četrnaest liburnskih priključene juridičkom konventu sa sjedištem u Skardoni⁴⁸ i imenovanjem posebnih povjerenika.⁴⁹ Uspostavom rimske vlasti, zbog lojalnosti i obnovljenog savezničkog odnosa, „ovostrani“ su Japodi vjerojatno zadržali određeni povlaštenu status, što je pozitivno djelovalo na proces romanizacije. Arheološki nalazi potvrđuju da su ranija središta Arupina i Avendoata tijekom 1. st. urbanizirana.⁵⁰ Natpisna građa bilježi romanizirane autohtonce i doseljene rimske građane, čiju nazočnost treba promatrati u kontekstu povećanih trgovačkih i drugih poduzetničkih aktivnosti koje su pridonijele bržem gospodarskom razvoju.⁵¹ Navedeno se, barem za sada, ne odnosi na Monetij, ali ne zato što ondje nije doprla romanizacija pa se kulturni

⁴⁵ Appian. III. 16: Μοεντιοί (Moentioi); Strabon. VII, 5,4: Μονήτιον (Monētion). Strabon Amasijac, navodeći da su Japodi ratoborno pleme koje je pokorio car August, nabroja četiri njihova grada: Metul, Arupin, Monetium i Vendon (Mirko MARKOVIĆ, Opis Panonije i Ilirika u Strabonovoj Geografiji (Prijevod lib. VII, cap 5 uz komentar), *Geografski glasnik*, 47, Zagreb, 1985, 156).

⁴⁶ G. VEITH, Die Feldzüge des C. Julius Caesar Octavianus, 25 – 26.

⁴⁷ App. Illyr. XXI, 61.

⁴⁸ C. Plinius Secundus, *Naturalis Historia*, III. 139: *Conventum Scardonitanum petunt Iapudes et Liburnorum civitates XIII*.

⁴⁹ *CIL V*, 3346 (Verona): [... bello] / *Batoniano praefui* / *Iapudiai et Liburn(iai)* / *sibi et libertis* / *t(estamentum) f(ieri) i(ussi)*. M. Suić drži da je nepoznati magistrat bio na čelu pretenture, koja je, obuhvativši područja Japodije i Liburnije, stvorena kao pogranična i sigurnosna zona sa zadaćom da spriječi potencijalni upad pobunjenika u Italiju (Mate SUIĆ, Liburnija i Liburni u vrijeme velikog ustanka u Iliriku od 6. do 9. god. poslije Krista (uz *CIL V*, 3346), *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s., XXIV-XXV, Zagreb, 1991. – 1992., 62 – 64).

⁵⁰ Drži se da *Arupium* postigne municipalni status tijekom vladavine Flavijevaca, preciznije za Hadrijana. Usp. *CIL III*, 10047; K. PATSCH, Die Lika in römischer Zeit, 73 – 75; Géza ALFÖLDY, *Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien*, Budapest, 1965., 160.

⁵¹ U Arupiju je dokumentiran *T. Flavius Marcellus*, koji je bio trgovac parfemima (*seplarius*). Nenad CAMBI, Antički sarkofazi iz Like, u „Arheološka problematika Like“, znanstveni skup Otočac 22. – 24. IX. 1974., *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, 1, Split, 1975., 75 – 77, 81; Nenad CAMBI, Bilješka o japodskim urnama i sarkofazima, *Senjski zbornik*, 30, Senj, 2003, 98 – 100.

krajolik nije mijenjao, a lokalna elita nije kreirala novi „rimski“ identitet, nego zato što se to, bez arheoloških nalaza, također i zbog potpunog izostanka natpisne građe, još uvijek ne može dokazati.

Iako je Oktavijanu pravo proslave trijumfa za pobjede izvojevane tijekom vojnih kampanja u Iliriku bilo dodijeljeno već 34. prije Krista, zbog građanskog rata i sukoba s Markom Antonijem koji je kulminirao 31. prije Krista, njegova je proslava bila odgađana duže vremena. Oktavijan je naime uspjehe u Iliriku obilježio prvog dana spektakularne proslave trostrukog trijumfa, koja je održana u Rimu 13. – 15. augusta 29. prije Krista.⁵² Već sama činjenica da je Oktavijan proslavio ilirički ili delmatski trijumf dokazuje da je on svoje vojne uspjehe u Iliriku držao osobito značajnim.⁵³ Nakon što su tijekom trogodišnje kampanje u brojnim bitkama bili pokoreni Japodi, Panonci, Delmati i drugi ilirički i susjedni narodi,⁵⁴ koje Apijan precizno nabraja u XVI. i XVII. knjizi svoje *Ilirske povijesti*, Oktavijan je zaštitio granice Italije i znatno povećao rimski dominij u Iliriku. Istodobno, on je s tim pobjedama povećao popularnost u Rimu i dokazao se kao uspješan vojskovođa i dostojan nasljednik Cezara. A među svojim najvećim uspjesima ponosno je zabilježio vraćanje bojnih znakova, koje su Delmati bili zaplijenili, porazivši u zimu 48. – 47. prije Krista postrojbe Aula Gabinija i 44. prije Krista Publija Vatinija.⁵⁵ Stoga ne čudi da je Oktavijan pet godina kasnije svoje izvanredne vojne uspjehe u Iliriku ponovno iskoristio za promociju osobnog ugleda i utjecaja u Rimu.

⁵² Drugog dana trodnevne svečanosti slijedila je proslava pomorske pobjede kod Akcija, a trećeg dana održana je veličanstvena proslava osvajanja Egipta, koja je raskošnosti i sjajem parade nadmašila prve dvije, a u svečanoj je povorci sudjelovao Oktavijan. O proslavi trostrukog trijumfa v. Robert Alan GURVAL, *Actium and Augustus: The Politics and Emotions of Civil War*, The University of Michigan Press, 1995., 25 – 29; Adrian GOLDSWORTHY, *Augustus First Emperor of Rome*, Yale University Press, 2014., 212 – 214.

⁵³ Oktavijanov se trijumfu *Fasti Triumphales Barberiniani* bilježi kao *de Dalma[t]is*. Attilio DEGRASSI (ed.), *Inscriptiones Italiae*, Vol. XIII, *Fasti et Elogia*, Fasc. 1, *Fasti Consulares et Triumphales*, Roma, 1947., no. 36, 345.

⁵⁴ U sjevernom portiku Sebasteja (*Sebasteion*) u Afrodiziji u Kariji, gdje su između stupova bile postavljene personifikacije pobijeđenih naroda (*simulacra gentium*), pronađena je baza za kip s natpisom ΕΘΝΟΥΣ ΙΑΠΙΟΔΩΝ, što je vjerojatno sjećanje na Oktavijanovu pobjedu iz 35. prije Krista. Roland R. R. SMITH, *The Imperial Reliefs from the Sebasteion at Aphrodisias*, *The Journal of Roman Studies*, Vol. 77, 1987., 96; Roland R. R. SMITH, *Simulacra Gentium: The Ethne from the Sebasteion at Aphrodisias*, *The Journal of Roman Studies*, Vol. 78, 1988., 55, Plate VIII, 4; Nenad CAMBI, *Kip Afrodizijske Afrodite iz Dalmacije*, *Opuscula archaeologica*, 23-24, Zagreb, 1999. – 2000., 130 – 131; D. BALEN-LETUNIĆ, *Japodi. Arheološka svjedočanstva o japodskoj kulturi*, 11 – 14; B. OLUJIĆ, *Povijest Japoda*, 99 – 102.

⁵⁵ *Res Gestae divi Augusti*, 29, 1. *Signa militaria complur[am] per alios d[omi]nes am[er]ic[ana] devict[is] hostibu[m] re[cep]ti ex Hispania et [Gallia] et a Dalm[ati]ateis*. Svečano izloživši vraćene bojne znakove (*signa*) u trijemu Oktavije u Rimu, simbolički je dokazao da se osvetio za poraz i vratio rimsku čast.

Porazivši sve suparnike, Oktavijan je intenzivirao svoje političko djelovanje usmjereno k preuzimanju vrhovne vlasti u Rimu,⁵⁶ na način da se sustavno predstavljao kao zaštitnik države i dobročinitelj naroda te slavio kao vojskovođa i pobjednik koji je donio trajan mir rimskim građanima (*pax Romana*). Bojeći se sudbine svog poočima, postupno je gradio svoju vlast. Mudrim je odlukama vrlo brzo uspostavio čvrstu kontrolu nad svim civilnim, vojnim i vjerskim poslovima u državi. Početkom godine 28. prije Krista odlukom reformiranog senata Oktavijan je postao „prvak senata“ (*princeps Senatus*), a sljedeće je godine senatskom odlukom nazvan *Augustus*. Historičari se slažu da je tim činom završilo republikansko uređenje i započeo principat. Tijekom svoje dugogodišnje vladavine August je razvio učinkovit program (samo)promocije kojom je opravdao legitimnost svoje vladavine, promovirao mir i stabilnost rimske države. Kovanice su bile najrašireniji vizualni medij koji je gledateljima prenosio snažnu i razumljivu poruku Augusta, da je on ratnik i pobjednik koji niže vojne uspjehe, također da je on taj koji donosi mir i prosperitet rimske države te promiče moralne vrijednosti rimskog naroda. Isto tako, za vizualnu prezentaciju svog političkog programa August je vješto koristio javnu skulpturu. Zato su njegovi portreti i kipovi bili posvuda rašireni i replicirani na lokalnoj razini, gdje su zajednice i pojedinci bili spremni dokazati svoju lojalnost podizanjem počasnih kipova i molitvom za njegovo zdravlje. Budući da je kod stanovnika peregrinskih zajednica Japodije ostalo živo sjećanje na hrabrost i junaštvo Oktavijana, koji je osobno predvodio svoje postrojbe do pobjede, a tijekom opsade Metula u boju bio i ranjen, čini se logičnim pretpostaviti da su otprilike desetak ili nešto više godina kasnije podizanjem počasnih spomenika svoju lojalnost prvom Augustu iskazale zajednice „ovostrane“ Japodije. U tom je kontekstu iznimno važan nalaz mramorne glave Oktavijana Augusta iz Brinja, koja je po svoj prilici bila dio kipa službeno postavljenog u čast prvog cara jer takva je praksa postojala na lokalnoj razini u „ovostranoj“ Japodiji. Naime, u obližnjem Arupiju dokumentirana je baza na kojoj je bio postavljen počasni kip cara Augusta.⁵⁷ Iako je na prigodnom natpisu zabilježeno da je Oktavijan obnašao konzulat po peti puta (29. prije Krista), navedeno imenovanje sugerira da je spomenik bio postavljen nakon što mu je senat dodijelio naziv *Augustus*

⁵⁶ O političkoj klimi i važnijim događajima u Rimu 30. – 27. prije Krista v. Rosalinde KEARSLEY, Octavian and Augury: The Years 30-27 B.C., *The Classical Quarterly*, New Series, Vol. 59, No. 1, Cambridge, 2009., 147 – 166.

⁵⁷ CIL III, 10046 (3008): *Imp(eratori) Caesar(i) / Aug(usto), p(atri) p(atriciae), co(n)s(uli) V / d(ecreto) d(ecurionum)*. Šime LJUBIĆ, Znameniti natpis rimski, *Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva*, X, Zagreb, 1888, 5 – 7; K. PATSCH, Die Lika in römischer Zeit, 72 – 73; J. BRUNŠMID, Kameni spomenici hrvatskoga narodnoga muzeja, 157 – 158, br. 274.

(27. prije Krista). Datacija tog počasnog spomenika, što su već bili uočili stariji istraživači, i dalje ostaje upitna, međutim nakon što je u Brinju pronađena mramorna glava Oktavijana Augusta, jasno je da počasna baza kipa iz Arupija nije više jedini spomenik postavljen njemu u čast,⁵⁸ tj. možemo pretpostaviti da su na oba mjesta, u sklopu jedinstvene i službene promidžbene politike prvog cara, u posljednjim desetljećima 1. st. prije Krista bili postavljeni njegovi počasni kipovi.⁵⁹

Danas postoji suglasje istraživača da *Monetium* treba ubicirati na prostor Brinja, pri čemu se kao potencijalni lokaliteti za smještaj glavnog središta Monetina navode Staro Brinje,⁶⁰ koje se nalazi sjeverno od suvremenog naselja u brdovitom području kod sela Lučana, i brijeg Humac (Sl. 7),⁶¹ smješten u Brinjskom polju, sjeveroistočno od središta mjesta. Čini se da je Karl Patsch bio prvi koji je donio opis Humca i iznio pretpostavku da je Brinje možda identično s Monetijem.⁶² Premda Patschov šturi opis Humca sadrži uopćeni podatak da je lokalitet japodska gradina na kojoj su pronađena tri ulomka

⁵⁸ U nedostatku boljeg rješenja, stariji su istraživači tumačili da je počasna baza bila postavljena nekom drugom kasnijem caru „cuius nomen fortasse erasum sit“. K. PATSCH, *Die Lika in römischer Zeit*, 73; J. BRUNŠMID, *Kameni spomenici hrvatskoga narodnoga muzeja*, 158.

⁵⁹ Osim u Arupiju i Monetiju, ista se praksa postavljanja javnih kipova i iskazivanja počasti Augustu može očekivati u Avendu i drugim središtima peregrinskih zajednica „ovostranih“ i „onostranih“ Japoda.

⁶⁰ Staro Brinje spominje se u povijesnim dokumentima u 14. st., međutim vrijeme njegova nastanka i funkcija nisu određeni (Zorislav HORVAT, *Srednjovjekovna sakralna arhitektura u Brinju i okolici*, *Senjski zbornik*, 27, Senj, 2000., 140; Ante GLAVIČIĆ, *Pregled starokršćanske i srednjovjekovne baštine Like, Podgorja i grada Senja*, *Senjski zbornik*, 30, Senj, 2003., 30 – 31, bilj. 27). Brinje se razvija kao postaja i trgovište na važnoj komunikaciji koja je iz Senja preko Modruša vodila u unutrašnjost kontinenta. Krčki knez Nikola IV. sagradio je početkom 15. st. na stjenovitom uzvišenju burg, kasnije nazvan Sokolac, oko kojega se razvija podgrađe (Zorislav HORVAT, *Burg u Brinju i njegova Kapela*, *Peristil*, 27-28, Zagreb, 1984. – 1985., 41 – 68). Franz de Paula Julius Fras u svojoj *Topografiji* navodi da postoji još od rimskih vremena (Franz de Paula Julius FRAS, *Cjelovita topografija karlovačke vojne krajine*, Ličke župe, Gospić, 1988., 195).

⁶¹ Lokalni naziv „Umac“ koristi se u starijoj literaturi. Na potencijal lokaliteta ukazuje muzejski povjerenik Cvjetko Vurster, koji, navodeći referentne točke na glavnim komunikacijskim pravcima kroz Liku, piše: „Brinj, koji opsežne tragove japodske naselbne, a i jednoj rimskoj zgradi pokazuje (omanji brežuljak prema Škamnici)“. Cvjetko VURSTER, *Izvjestaji muzejskih povjerenika*, *Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva*, n.s., IV, 1900., 231.

⁶² K. PATSCH, *Die Lika in römischer Zeit*, 29, 111 – 112 (=1990., 101): „U prijaznom okružnom mjestu Brinju, nazvanom njemački Bründel, spomenut mi je kao nalazište (osim gradine Sokolovac) još i brežuljak Humac, koji je označen na karti Generalštaba. To je osamljena, vrlo krševita, eliptična uzvišica čijom stražnjom stranom teče terasa slična putu. Odavde su stigla u Zagrebački muzej – kao dar triju mještana – tri ulomka žlijebne krovne opeke, koji prema Ljubiću (...) imaju žig iste radionice. Ja sam u Zagrebu pronašao samo dva fragmenta notirana CIL III 3214, 13d, koji su signirani kao SOLONλ = Solona[s] ili Solona[te].“ (prijevod Z. Derossi)

krovnih opeka s pečatima,⁶³ njegova je pretpostavka vremenom postala zajedničko mišljenje i zato niz istraživača, arheologa i historičara, koji u svojim djelima raspravljaju o Oktavijanovoj vojnoj kampanji u Iliriku 35. – 33. prije Krista, automatizmom ponavljaju da *Monetium* treba ubicirati u Brinje, i to na Humac.⁶⁴ Razlog tomu je banalan, tj. na Humcu ili u okolici do danas nisu provedena arheološka istraživanja čiji bi rezultati u bilo kojem pogledu dopunili šture informacije koje su o lokalitetu u optjecaju već više od stotinu godina. I u tom je kontekstu iznimno značajan nalaz mramorne glave Augusta jer počasna skulptura prvog rimskog cara nije mogla stajati bilo gdje, nego je morala biti službeno postavljena na pomno izabranom i prikladnom mjestu u sklopu nekog reprezentativnog objekta ili javnog prostora. Mramorna glava Oktavijana Augusta, koja je pronađena pred više od pedeset godina, za sada je najčvršći dokaz da je na Humcu egzistiralo antičko naselje koje se konvencionalno identificira s Monetijem. Nadajmo se da će u skoroj budućnosti, potaknuti sjajnim i neočekivanim nalazom mramorne glave Oktavijana Augusta i svjesni potencijala lokaliteta, arheolozi, lokalna zajednica i mjerodavne institucije učiniti napor i konkretnim terenskim istraživanjima na Humcu i okolici prikupiti nove i sadržajne podatke potrebne za rekonstrukciju povijesti brinjskog kraja u antici.

⁶³ Š. LJUBIĆ, *Inscriptiones quae Zagrabiae in Museo*, 35, br. 16-17: „Reperta in colle Humac prope Brinje (in regimine quondam Ogulinensi), nunc dono incolarum huius vici Zagrabiae in museo. Iidem donarunt etiam fragmentum tertiae cum inscriptione in dextero latere magis diminuta. Mommsen (l. c. III. 3214. 13. d.) illas duas memorat, imo ex transcriptione Kukuljević completas dat SOLONAS.“ Osim citata o nalazima tegula na Humcu, u dostupnoj nam stručnoj literaturi nismo pronašli drugih podataka o nalazima antičke provenijencije iz Brinja. Š. Ljubić u svom putopisu od Ogulina do Prozora kaže da „Modruš, Jezerane, Križpolje i Brinj nemaju starina iz starog vieka“ (Š. LJUBIĆ, *Putopisne arheološkičke bilježke*, 16).

⁶⁴ Nikola VULIĆ, s.v. Iapodes, *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Stuttgart, 1914., 725; G. VEITH, *Die Feldzüge des C. Julius Caesar Octavianus*, 21 – 23; Max FLUSS, s.v. Monetium, *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, XVI, 1, Stuttgart, 1933., 119 – 120; Walter SCHMITTHENNER, *Octavians militärische Unternehmungen in den Jahren 35-33 v. Chr.*, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 7, H. 2, 1958., 206, bilj. 6; A. GLAVIČIĆ, *Pregled starokršćanske i srednjovjekovne baštine Like*, 31, bilj. 28; B. OLUJIĆ, *Povijest Japoda*, 127, 68.

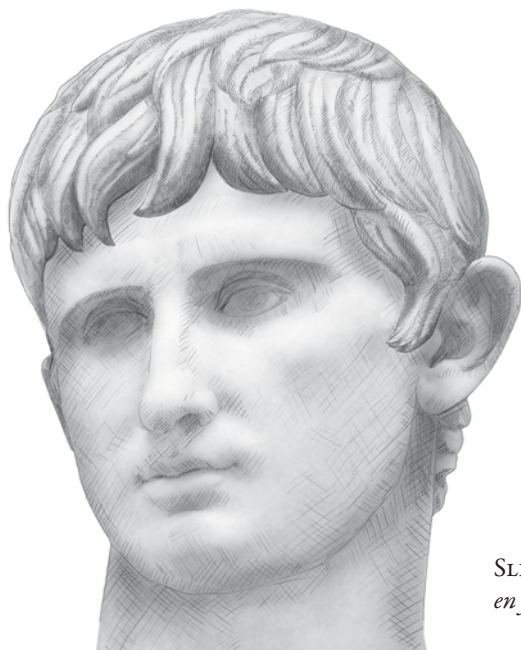
SLIKA 1. Mramorna glava Augusta iz Brinja, *en face* (foto M. Glavičić)

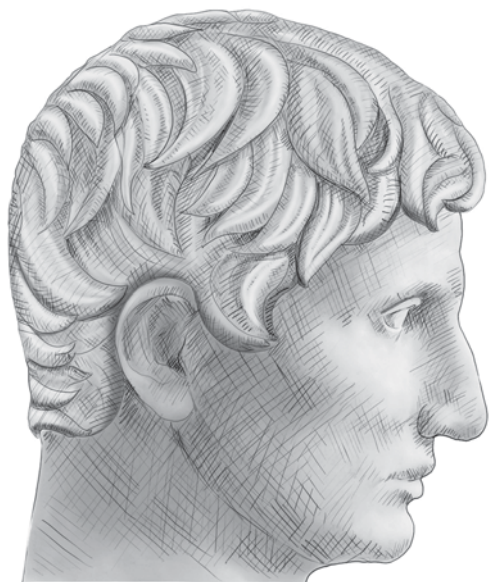
SLIKA 2. Mramorna glava Augusta iz Brinja, lijevi poluprofil (foto M. Glavičić)

SLIKA 3. Mramorna glava Augusta iz Brinja, desni profil (foto M. Glavičić)

SLIKA 4. Rekonstrukcija glave Augusta iz Brinja, *en face* (crtež S. Olujić Tomaić)

SLIKA 5. Rekonstrukcija glave Augusta iz Brinja, desni profil (crtež S. Olujić Tomaić)

SLIKA 6. Rekonstrukcija itinerara Oktavijanove vojne kampanje na prostoru „ovostranih“ Japoda (G. VEITH, 1914.)

SLIKA 7. Humac kod Brinja (preglednik.arkod.hr/)

Miroslav GLAVIČIĆ, Nenad CAMBI

AUGUSTUS'S HEAD FROM BRINJE
IN ITS HISTORICAL AND ARCHAEOLOGICAL CONTEXT

SUMMARY

In the year 1965, on the southwest slope of the Humac hill near Brinje, Mr. Ivan Bičanić discovered a marble head of Octavian Augustus. This exceptionally important find remained however unknown to the wider scientific public for a long time. In the paper, the authors describe this marble head (Fig. 1–5), which has suffered a number of minor and major damages. Their conclusion is that the portrait with the typical facial expression and the arrangement of hair locks on the forehead indeed presents Augustus (*Prima Porta* type). They argue that typological characteristics of the portrait clearly show that the head should be dated after the year 27 BC, when Octavian was named Augustus. They hold that the head belonged to the statue of honour put up as a part of a well-thought and systematic promotion of the person and the personality of the first Roman emperor, i.e. that the public and official honouring of Octavian Augustus on Humac, the conventional locus of the Antique *Monetium* (Fig. 7), had been connected with the glorification of his military successes and victories won during the military campaign in Illyria 35–33 BC (Fig. 6). Since there exist no relevant archaeological data on the locality, the authors presume that Augustus' statue of honour was officially put up in an appropriate and a carefully chosen place within a representative building or public space towards the end of the 1st century BC. The authors believe that archaeologists, local community and competent institutions will in near future, stimulated by the indeed fabulous and unexpected find of the marble head of Augustus and aware of the potential of the locality, invest the necessary effort and – by conducting concrete field explorations on Humac and its surroundings – collect new and relevant information needed for the reconstruction of the archaeological context and the perception of the cultural landscape of the Brinje area in the Antiquity.

Keywords: Octavian Augustus; portrait; *Prima Porta* type; Brinje (*Monetium*).

